

نقش گردشگری در تامین منافع ملی ایران در منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس

حیدر لطفی

استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، گرمسار، ایران

قاسم تیموری^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

کسرا مهمانپرست نودهی

کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه پیام نور، واحد بین‌الملل، تهران، ایران

مرضیه راستاد بروجنی

کارشناسی ارشد جغرافیای شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۲/۰۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۲۵

چکیده

عوامل مختلفی در تامین منافع کشورها به تاثیرگذاری می‌پردازد. یکی از این عوامل که در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و همچنین گسترش دامنه نفوذ یک کشور در منطقه‌ای که در آن قرار دارد تاثیرگذار است گردشگری است. به سبب وابستگی بخش گردشگری به ویژگی‌های جغرافیایی منطقه‌ای که یک کشور در آن قرار دارد و همچنین نقش آن در افزایش وزن ژئوپلیتیک کشورها رقابت‌های گسترده و دامنه‌داری برای کسب منافع از این طریق به وجود می‌آید. منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس یکی از مناطقی می‌باشد که در چند دهه اخیر رقابت در عرصه گردشگری را شاهد بوده‌است به گونه‌ای که برخی از کشورهای جنوبی خلیج فارس توانسته‌اند با بهره‌برداری از گردشگری در تامین منافع ملی خویش نسبت به ایران به توفیق بیشتری دست یابند. با وجود اهمیت راهبردی خلیج فارس برای ایران و برخورداری از مزیت‌های جغرافیایی، تاکنون برنامه‌ریزی منسجم و کارآمدی از سوی ایران برای بهره‌جستن از امکاناتی که در اختیار دارد صورت نگرفته است و بیشتر جنبه‌های امنیتی و نظامی سواحل جنوبی کشور همواره مورد توجه بوده است. پیامد ضعف برنامه‌ریزی کارآمد محیطی و غلبه رویکردهای نظامی و امنیتی در بهره‌برداری از سواحل جنوبی ایران در منطقه خلیج فارس از دست رفتن فرصت‌های اقتصادی، گردشگری و حتی فرهنگی و سیاسی می‌باشد که در تامین منافع ملی ایران تاثیرگذار است. این امر حالی است که در مقایسه، کشورهای جنوبی خلیج فارس در کنار توجه به مولفه‌های امنیتی، با کاربرد برنامه‌های اقتصادی به جذب سرمایه‌گذاری و گردشگران خارجی پرداخته‌اند و توانسته‌اند به یاری بخش گردشگری بخشی از منافع ملی خویش را تأمین کنند. با توجه به نقشی که گردشگری می‌تواند در تامین منافع ملی و پیگیری اهداف ملی ایران در خلیج فارس دارا می‌باشد، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این پرسش است که کشور ایران چگونه می‌تواند از گردشگری در منطقه خلیج فارس در راستای منافع ملی خود، استفاده نماید؟

واژگان کلیدی: گردشگری، امنیت، منافع ملی، خلیج فارس.

۱. مقدمه

مطالعه سیاست و برنامه‌ریزی توریسم از روش‌ها و رشته‌های متعددی یاری می‌گیرد که شامل سیاست، مطالعات سیاسی، اداره عمومی، مطالعات نهادی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، جغرافیا، تاریخ، حقوق و روانشناسی می‌شود (Dredge et al, 2011: 13). از دیدگاه جغرافیای سیاسی استفاده مناسب از امکانات محیطی و منابعی که به مقتضای سرزمین در اختیار مردم یک کشور قرار دارد فرصت آن را فراهم می‌آورد که کشورها با قرار گرفتن در مسیر توسعه و پیشرفت به تحکیم امنیت ملی و حفظ منافع ملی خویش بپردازند. این امر شامل استفاده صحیح از منابع طبیعی، قابلیت‌های اقتصادی، منابع انسانی، ویژگی‌های جغرافیایی، توجه به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی، میراث فرهنگی و تاریخی، آمایش مناسب سرزمین و ... می‌گردد.

در یک نظام مدیریت علمی که در آن به ساختار جغرافیایی کشور توجه می‌گردد تلاش می‌شود که هر بخشی از اقتصاد، سیاست، فرهنگ و ... کشور در هماهنگی مناسب با سایر بخش‌ها به توسعه کشور یاری برساند و متضمن دستیابی کشور به اهداف ملی گردد. همه این موارد در یک رابطه متقابل با امنیت قرار دارند. گردشگری نیز در هر کشوری رابطه‌ای متقابل با امنیت ملی دارد؛ همانگونه که امنیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی زمینه آن را فراهم می‌نماید که گردشگری در یک کشور توسعه یابد، می‌توان با استفاده مناسب از فرصت‌هایی که محیط جغرافیایی برای گردشگری در اختیار انسان قرار می‌دهد امنیت کشور را نیز توسعه بخشید. از پایان جنگ جهانی دوم و با پیشرفت‌هایی که در حوزه حمل و نقل و ارتباطات به وجود آمده است هر ساله بر تعداد گردشگران بین‌المللی افزوده می‌شود و منافع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی گوناگونی برای کشورهای که از مزیت‌های جغرافیایی خود استفاده می‌کنند فراهم آمده است. به همین منظور بررسی نقش گردشگری در حفظ منافع ملی کشورها ما را قادر می‌سازد که به دیدگاهی مطلوب در خصوص این موضوع دست یابیم.

۲. روش پژوهش

در بخش اول این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات در کنار بهره‌برداری از مطالعات کتابخانه‌ای تلاش شده است که با بهره‌گیری از نتایج بازبینی‌های علمی و مطالعات میدانی که در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ از سواحل جنوبی ایران و جزیره‌های ایرانی خلیج فارس به عمل آمده است به تدوین مبانی نظری پژوهش، شناسایی قابلیت‌های گردشگری و محیطی منطقه خلیج فارس و همچنین عملکرد کشورهای این منطقه در بخش گردشگری پرداخته شده است. در بخش دوم و پایانی این تحقیق به صورت تحلیلی - توصیفی سیاست گردشگری جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس مورد ارزیابی قرار گرفته است. در نهایت با شناسایی مزیت‌های جغرافیایی ایران در منطقه خلیج فارس پیشنهادها مناسب جهت استفاده از قابلیت‌های گردشگری منطقه خلیج فارس در پیگیری منافع ملی ایران ارائه می‌گردد.

۳. مبانی نظری تحقیق

۳.۱. مفهوم سیاست گردشگری: فرهنگ آن‌لاین وبستر (۲۰۰۷) برای سیاست^۱ تعریفی به این شرح ارائه می‌دهد: «یک مسیر یا روش از عملی انتخاب شده از میان جایگزین‌ها و در پرتو شرایط برای راهنمایی و تصمیم در زمان حال و

^۱ Policy

تصمیمات آینده». سیاست گردشگری^۱ را می‌توان به عنوان یک مجموعه از آیین‌نامه‌ها، نقش‌ها، رهنمودها، دستورات و اهداف توسعه/ترقی و راهبردهایی که برای تصمیمات جمعی و فردی که تاثیر مستقیم بلندمدتی روی توسعه توریسم دارند یک چارچوب ارایه می‌نماید تعریف نمود (Edgell et al, 2008:7). گردشگری توانایی تبدیل به یکی از بخش‌های اقتصاد که دارای رشد سریعی هستند را دارد. اما ایجاد - و حفظ - نرخ‌های بالایی از ایجاد ثروت و اشتغال به خودی خود روی نمی‌دهد: این امر نیازمند تلاش بسیار و گشایش کار در این بخش، کمک دولت برای حذف مشکلات ساختاری و موانعی که این فعالیت را به سکون می‌کشاند می‌باشد (Penrose, 2011:14).

در این چارچوب همواره باید سیاست‌های عمده و ساختاری در کشور و همچنین سیاست‌های بخشی که در حوزه گردشگری جاری می‌باشند مورد بازبینی قرار گیرند و با شناسایی نقاط قوت و ضعف ترتیبی اتخاذ گردد که دستیابی به اهداف با کمترین هزینه و بیشترین ضریب موفقیت همراه گردد. فرآیندهای حاکم بر ساختارهای قدرت و نظام تصمیم‌گیری در کشورهای مختلف در بیش از ۵۰ سال گذشته به دفعات مورد بازنگری قرار گرفته است. در نیمه قرن بیستم، مطالعات قدرت و چگونگی بازنمایی آن در سیاست‌های تصمیم‌سازی و عمل دولت مفاهیم موجود برنامه-ریزی و سیاست را به چالش کشید (Dredge et al, 2011:19). این چالش‌های به وجود آمده برای سیاست‌های تصمیم‌گیری بسیاری از حوزه‌ها را متاثر نموده است که شامل بخش گردشگری نیز می‌شود. کاهش تصمیم‌سازی دستوری که در گذشته به شکل گسترده‌ای در اداره فضاهای جغرافیایی نقش داشته است و در آن کمتر به قابلیت‌ها، مزیت‌ها و ضعف‌های محیطی توجه می‌شد یکی از نتایج به چالش کشیده شدن ساختارهای قدرت و نظام‌های تصمیم‌گیری بوده است. در نتیجه امروزه در مقایسه با گذشته سیاست‌های گردشگری در قالب دو فرآیند مکمل یکدیگر عمل می‌نمایند:

۱. بهره‌برداری از مزیت‌های محیطی

۲. ایجاد مزیت‌های محیطی با استفاده از فرصت‌های موجود.

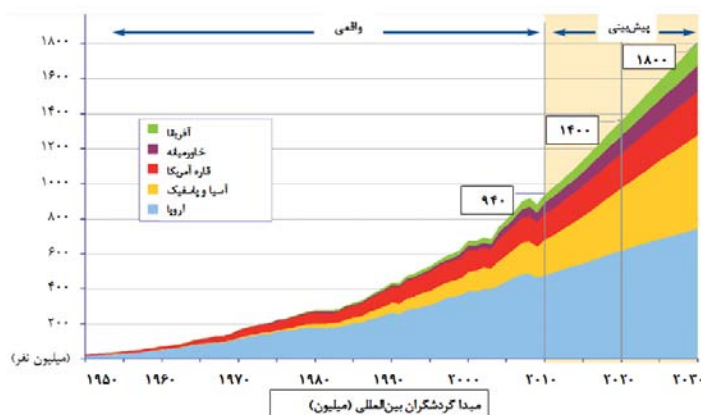
در چند دهه گذشته بهره‌برداری از مزیت‌های محیطی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی در کشورهای مختلف توانسته است به شکل روزافزونی بر بهره‌وری اقتصادی در کشورهایی که توانسته‌اند از امکانات محیطی و فضاهای جغرافیایی که از آن برخوردارند استفاده کنند افزوده است. از سوی دیگر تبدیل فرصت به مزیت‌های محیطی که در اثر درآمدهای مازاد ایجاد می‌شود متضمن آن است که سیاست‌های گردشگری و اقتصادی به شکل مناسبی از انعطاف برخوردار باشند و فرآیندهای تصمیم‌سازی در حوزه سیاست‌های کلان کشورها و سیاست‌های بخشی در حوزه مختلف از جمله گردشگری مبتنی بر حفظ منافع ملی و ارتقای جایگاه اقتصادی، سیاسی و ژئوپولیتیک کشور باشد.

امروزه گردشگری به یکی از بخش‌های عمده تجارت بین‌المللی تبدیل شده است. درآمد کلی حاصل از توریسم بین‌المللی که شامل جابجایی مسافران هم می‌شود در سال ۲۰۰۹ میلادی به هزار میلیارد دلار رسید، به عبارتی سه

^۱ Tourism Policy

میلیارد دلار در هر روز (UNWTO,2011:3). علاوه بر گردش مالی قابل توجهی که در بخش گردشگری وجود دارد تاثیرهای گردشگری بر اقتصاد، سیاست، فرهنگ و امنیت امری است که بر کسی پوشیده نیست. این تاثیرهای گسترده گردشگری زمینه‌ساز آن گردیده است که کشورهای مختلف سیاست‌های متفاوتی را در خصوص گردشگری در پیش گیرند و تلاش نمایند که بر اساس منافع ملی که بر خود تعریف می‌نمایند از این فعالیت استفاده نمایند. آمارهای جهانی نشان می‌دهند که تعداد گردشگران بین‌المللی از ۲۰۰ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ میلادی به تعداد ۱۸۰۰ میلیون نفر در سال ۲۰۳۰ خواهد رسید و نسبت به گذشته مبدا گردشگران از قاره‌های اروپا و آمریکا به قاره‌های آسیا و آفریقا نیز گسترش یافته است (شکل ۱).

سیاست گردشگری نیازمند آن می‌باشد که قوانین و مقررات در سه سطح محلی، ملی و بین‌المللی برای فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی از کارایی مناسبی برخوردار باشد و موجب محدودیت برای سرمایه‌گذاران و گردشگران داخلی و خارجی نگردد. وجود قوانین و مقررات مناسب که به صورت همزمان حقوق شهروندان، سرمایه‌گذاران و حفاظت از فضاهای جغرافیایی را تضمین نماید زمینه ساز آن می‌گردد که با برنامه‌ریزی کارآمد در بخش گردشگری بر قابلیت‌های اقتصادی کشورها افزوده شود و مسیر توسعه همواره گردد. چنانکه آمارهای موجود در سطح جهانی نشان می‌دهد کشورهایی که با برنامه‌ریزی کارآمد عمل نموده‌اند و از مزیت‌های محیطی و فرصت‌های موجود بهره‌برداری کرده‌اند توانسته‌اند در بخش گردشگری درآمد و گردشگران بیشتری را جذب کنند.

شکل ۱: آمار واقعی و پیش‌بینی گردشگری از سال ۱۹۵۰ تا سال ۲۰۳۰ منبع: (UNWTO,2012:14)

جدول ۱: آمار گردشگران ده کشور برتر در جذب گردشگران

کشور	تعداد گردشگران (میلیون نفر)		تغییر(درصد)
	۲۰۱۰	۲۰۱۱	
فرانسه	۷۷.۱	۷۹.۵	۰.۵
ایالات متحده آمریکا	۵۹.۸	۶۲.۳	۸.۸
چین	۵۵.۷	۵۷.۶	۹.۴
اسپانیا	۵۲.۷	۵۶.۷	۱
ایتالیا	۴۳.۶	۴۶.۱	۰.۹
ترکیه	۲۷	۲۹.۳	۵.۹
بریتانیا	۲۸.۳	۲۹.۲	۰.۴
آلمان	۲۶.۹	۲۸.۴	۱۰.۹
مالزی	۲۴.۶	۲۴.۷	۰.۶
مکزیک	۲۳.۳	۲۳.۴	۰.۴

منبع: (UNWTO,2012:16)

محدودیت‌هایی که برای گردشگری در کشورهای مختلف وجود دارد در بسیاری از موارد ناشی از تهدیداتی است که از سوی این فعالیت می‌تواند متوجه محیط‌زیست، فرهنگ، ساختارهای اجتماعی و... گردد. گردشگری یک عامل فعال در ایجاد تباهی مکان‌هاست که می‌تواند خشونت، رقابت و نابرابری به بار بیاورد، اما گاهی می‌تواند مفید، تحول‌آفرین و فرآیندی تولید کننده باشد (Crang, 2004: 75). تحول آفرینی و تولید در گردشگری طیف گسترده‌ای از موضوع‌های اقتصادی و فرهنگی را شامل می‌شود، چنانکه در صورت برنامه‌ریزی و اتخاذ سیاست‌های متناسب با ویژگی‌های جغرافیای سیاسی و شرایط ژئوپولیتیکی که بر محیط پیرامون یک کشور حاکم است می‌توان از آن به عنوان عاملی جهت انگیزش حس مکان و تقویت هویت در داخل کشور و گسترش آگاهی‌های عمومی، اقتصادی، فرهنگ و سیاسی شهروندان سایر کشورها و همچنین نهادهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بین‌المللی استفاده نمود. مجموعه این عوامل می‌تواند توسط کارگزاران برای شناخت و درک مناسب از روندهای تصمیم‌سازی که مبتنی بر ویژگی‌های جغرافیایی هستند مورد بهره‌برداری قرار گیرند. سیاست‌های جاری در بخش گردشگری همانگونه که تابعی از ساختارها و نهادهای حاکم بر کشورها می‌باشند در برخی موارد باید زمینه‌ساز نوآوری و بهره‌برداری بهینه از قابلیت‌های محیطی و امکاناتی باشند که در اختیار کشور قرار دارد.

گردشگری توانایی آن را دارد که در حوزه اقتصادی با جذب سرمایه‌گذاری خارجی به افزایش درآمد ملی، رشد نرخ اشتغال، وابستگی اقتصادی کشورهای سرمایه‌گذار و گسترش نفوذ اقتصادی یک کشور در منطقه جغرافیایی که در آن قرار دارد بپردازد. در حوزه اجتماعی با افزایش سطح تعامل شهروندان کشور با مردم سایر کشورها زمینه‌ساز رشد اجتماعی و فرهنگی جامعه خویش گردد و با تاثیرگذاری بر روی فرهنگ و اندیشه گردشگران خارجی آنان را به کشور میزبان علاقمند نماید. در بخش سیاسی با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و فعالیت کارگزاران اقتصادی که از سایر کشورها وارد این مناطق می‌شوند کشورهای خارجی و همسایه تشویق می‌گردند که برای حفظ منافع اقتصادی شهروندان خود در حفظ امنیت کشورهایی که در آن‌ها سرمایه‌گذاری صورت پذیرفته است مشارکت جویند تا تهدیدهای اقتصادی و سیاسی موجب در معرض خطر قرار گرفتن شهروندان و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده نگردد. مجموعه این عوامل زمینه‌ساز آن می‌گردد که منافع ملی کشورهایی که در آن‌ها فعالیت بخش گردشگری رو به توسعه است و جایگاه ممتازی را به خود اختصاص داده‌اند در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی تضمین گردد و جایگاه کشور در سطح جهانی ارتقا یابد (شکل ۲).

۴. یافته‌های تحقیق

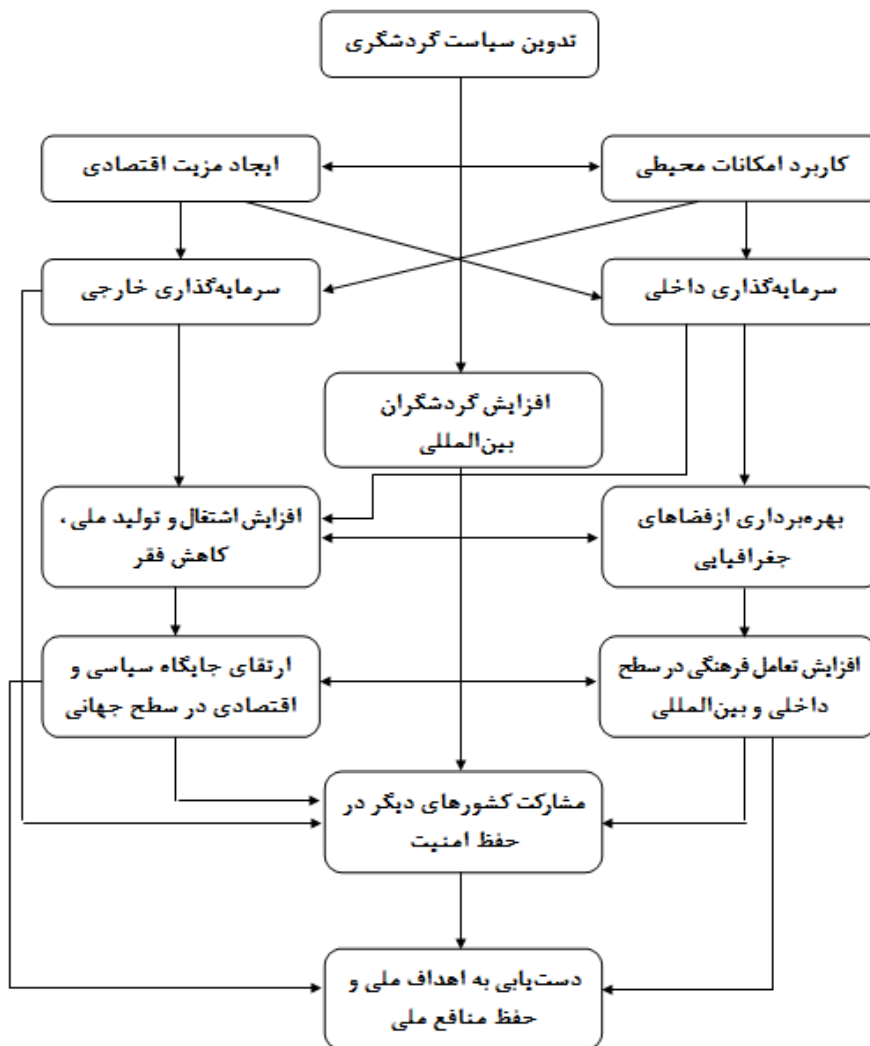
توجه به گردشگری علاوه بر مزیت‌های اقتصادی که برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد می‌نماید قابلیت آن را دارد که جهت بهره‌برداری موثر از شهرهای ساحلی و جزیره‌های ایرانی خلیج فارس که برای جمهوری اسلامی ایران اهمیت راهبردی دارند مورد استفاده قرار گیرد. در سه دهه اخیر کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس در تلاش بوده‌اند که با حداکثر استفاده از محیط جغرافیایی که در اختیار آنان قرار دارد یک هویت غیر واقعی (عربی) برای منطقه خلیج فارس ایجاد نمایند. شرایط جغرافیایی حاکم بر سرزمین‌های جنوب خلیج فارس محدودیت‌های بسیاری

برای کشورهای عرب منطقه به وجود آورده است اما با این حال این کشورها سعی خود را معطوف به این امر نموده‌اند که با ایجاد مناطق ویژه جهت فعالیت‌های اقتصادی و گردشگری برای خود مزیت‌های اقتصادی و جغرافیایی به وجود بیاورند.

رقابت‌های ژئوپولیتیک میان کشورهایی که در یک منطقه جغرافیایی خاص قرار دارند زمینه‌ساز آن می‌گردد که رقبا از امکانات و فرصت‌های محیطی که در اختیار دارند برای کسب جایگاه مطلوب در منطقه جغرافیایی که در آن قرار دارند بهره‌برداری نمایند و در صورت فراهم بودن شرایط به برتری ژئوپولیتیک دست یابند. در مناطق جغرافیایی گوناگون کشورهای مختلف از مولفه‌های متعددی نظیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، نظامی و ... جهت کسب قدرت استفاده می‌کنند. فعالیت‌های مرتبط با گردشگری از جمله عواملی است که در صورت بهره‌گیری مطلوب از آن می‌توان با انگیزش احساس مکانی شهروندان کشور و همچنین گردشگران خارجی جایگاه ژئوپولیتیک کشور را ارتقا بخشید و به تحکیم امنیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... پرداخت. رقابت میان مناطق جغرافیایی و شهرهای کشورهای همسایه برای جذب سرمایه‌گذاری، فعالیت‌های اقتصادی، فعالیت‌های فرهنگی، گردشگران داخلی و خارجی و ... را می‌توان در چارچوب موضوع تقویت هویت اجتماعی و فرهنگی و ایجاد جایگاه اقتصادی تفسیر نمود.

سیاست و سیاست عمومی تاثیر نیرومندی برجسته‌های ماهیت گردشگری دارند، که می‌تواند مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی یا جهانی (یا ترکیبی از حاکمیت چند سطحی^۱) داشته باشد، زیرا آن‌ها در صنعت گردشگری و فعالیت گردشگران نقش دارند (Hall and Jenkins, 2004: 525). گستره فعالیت بخش گردشگری و توانایی‌های آن برای جذب سرمایه‌گذاری، نخبگان و تاثیرگذاری بر تبلیغات سیاسی، احساسات فردی، سیاسی و ... باعث توجه برنامه‌ریزان اقتصادی و کارگزاران سیاسی در کشورهای عرب خلیج فارس شده است. این کشورها در تلاش هستند با سرمایه‌گذاری جهت توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، گردشگری و حتی ساخت جزایر مصنوعی با کاربرد گردشگری در سطح جهانی به معرفی قابلیت‌های اقتصادی و هویت عربی خود بپردازند و در چارچوب منافع خود آگاهی‌های عمومی، فرهنگی و اجتماعی مردم سایر کشورها را نسبت به منطقه خلیج فارس متاثر نمایند. نتیجه این راهبردهای کشورهای عرب خلیج فارس را می‌توان در جذب بیش از ۲۵ میلیون گردشگر در سال ۲۰۱۱ میلادی توسط سه کشور عربستان سعودی، امارات متحده عربی و عراق مشاهده نمود. به گونه‌ای که بسیاری از کشورهای عرب خلیج فارس به یک مقصد عمده گردشگری بین‌المللی تبدیل شده است (جدول ۲).

^۱ Multi-Level Governance

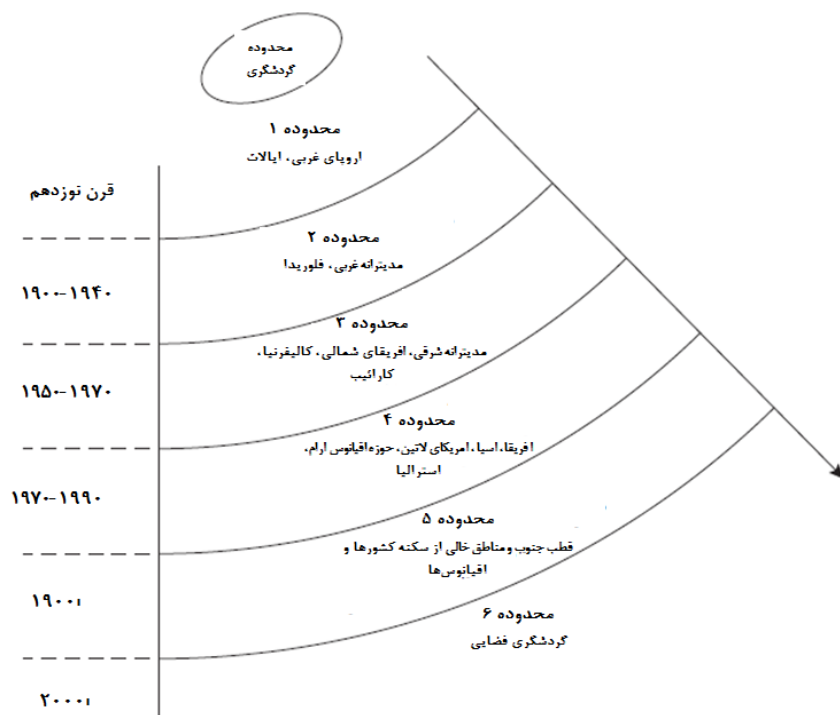
شکل ۲: نقش سیاست گردشگری در پیگیری منافع ملی
منبع: نگارندگان

جدول ۲: آمار گردشگران بین‌المللی و درآمد کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس

ردیف	مقصد	گردشگران بین‌المللی			درآمد از گردشگری جهانی			
		۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	تغییر(درصد)	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
۱	بحرین	-	-	-	-	۱۱۱۸	۱۳۶۲	-
۲	عراق	۳۷۸۹	۴۵۵۷	۳۹۷۵	۲۰.۳	-	-	-
۳	کویت	۲۹۷	۲۰۷	-	-۳۰	۳۵۴	۲۴۱	۱۹۹
۴	عمان	۱۵۲۴	-	-	-	۶۸۹	۷۷۵	-
۵	قطر	۱۶۵۹	۱۸۶۶	-	۱۲.۵	۱۷۹	۵۸۴	۱۱۷۰
۶	عربستان سعودی	۱۰۸۹۷	۱۰۸۵۰	۱۷۳۳۶	-۰.۴	۵۹۸	۶۷۱۲	۸۵۴۹
۷	امارات	۶۸۱۲	۷۴۳۲	۸۱۲۹	۹.۱	۷۳۵۲	۸۵۵۷	۹۲۰۴

منبع: (UNWTO,2012:12)

برنامه‌ریزی و طرح‌های اقتصادی عظیمی که در کشورهای جنوبی خلیج فارس صورت می‌گیرد ضمن آن که تا کنون توانسته است حداقلی از انتظارات حکومت‌های این کشورها را برآورده سازد زمینه‌ساز معرفی و تبلیغ این کشورها به عنوان مکان‌هایی که همزمان از یک تنوع سنتی و مدرن برخوردار هستند گردیده است. میزان تغییری که به گردشگری در یک منطقه خاص نسبت داده می‌شود به ویژگی‌های اقتصادی و سیاسی آن وابسته است. تنوع مقصدهای گردشگری به صورت قابل توجهی به ویژگی‌های آن‌ها ارتباط دارد، به عنوان نمونه جهان‌شهرها یا روستاهای دورافتاده با حداقل ارتباط با دیگر فرهنگ‌ها می‌توانند مقصدهای گردشگری باشند (Holden, 2005: 14). هرچند تنوع گردشگری در حاشیه جنوبی خلیج فارس می‌تواند برخی پیامدهای مثبت را برای این منطقه داشته باشد ولی در شرایط کانونی نتیجه مفیدی را برای ایران به ارمغان نخواهد آورد. رقابت‌های میان قدرت‌های بزرگ جهانی که به این منطقه ژئوپولیتیک کشانده شده است و جمهوری اسلامی ایران را تحت فشار قرار داده است موجب آن گردیده است که ویژگی‌های امنیتی منطقه خلیج فارس بیشتر مورد توجه جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد. کم توجهی ایران به مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی و گردشگری که در این منطقه وجود دارد برای کشورهای عرب جنوبی و به خصوص امارات متحده عربی فرصت آن را فراهم نمود که از نظر اقتصادی و گردشگری زیرساخت‌های مناسبی را برای خود ایجاد نمایند و با هماهنگی نمودن خود با روندهای حاکم بر صنعت گردشگری (شکل ۳) در اقتصاد جهانی نسبت به ایران جایگاه مناسبی را برای خود به وجود بیاورند. چنانکه آمارهای حمل و نقل مسافر و پروازهای تجاری نشان می‌دهد که این کشورها در اقتصاد حمل و نقل بین‌المللی ایران را پشت سرگذاشته‌اند (جدول ۳).

(شکل ۳): توسعه محدوده گردشگری

منبع: (Holden, 2005: 36)

(جدول ۳): ترافیک هوایی و تعداد مسافران در فرودگاه‌های حاشیه خلیج فارس و دو فرودگاه تهران

ر	فرودگاه (بین‌المللی)	پرواز کل	تعداد مسافر	حجم بار (تن)	تعداد خطوط حمل مسافر	شرکت‌های مسافری	خطوط حمل بار	شرکت‌های حمل بار
۱	فرودگاه کویت	۱۰۰۹۳۸	۸۹۷۹۲۸۱	۱۸۱۰۲۷	۱۲۵	۴۱	۱۶	۱۱
۲	فرودگاه بحرین	۱۰۲۰۶۸	۷۷۹۳۵۲۷	۲۵۸۲۴۵	۷۱	۲۳	۳۲	۱۴
۳	فرودگاه امام خمینی ^۱	۳۳۰۲۰	۴۹۵۰۴۳۳	۱۰۱۷۶۲	۸۸	۳۴	۳	۳
۴	فرودگاه ابوظبی	۹۳۱۶۳	۱۲۴۰۰۰۰۰	-	۱۵۰	۴۱	۴۷	۵
۵	فرودگاه دبی	۳۱۲۰۰۰	۵۲۳۶۳۵۸۹	۱۹۰۰۰۰۰	۴۲۲	۱۱۳	۳۱	۹۲
۶	فرودگاه دوحه	۱۳۶۷۶۸	۱۸۱۰۸۵۲۱	۷۹۵۵۵۸	۱۶۸	۳۱	۴۷	۶
۷	فرودگاه بندرعباس	۱۰۸۹۳	۱۱۴۶۳۶۵	۹۴۲۳	۴۳	۱۳	-	-
۸	فرودگاه قشم	۲۳۹۵	۲۰۰۲۳۷	۸۶۴	۸	۵	-	-
۹	فرودگاه کیش	۲۰۸۴۶	۲۳۷۵۹۲۵	۲۵۳۹۰	۳۸	۱۴	-	-
۱۰	فرودگاه بوشهر	۳۰۱۳	۴۰۶۲۲۵	۵۵۳۶	-	-	-	-
۱۱	فرودگاه مسقط	۷۳۸۴۲	۷۵۴۶۷۱۵	۱۱۳۲۶۹	۹۴	۲۷	۴	۱
۱۲	فرودگاه شارجه	۶۵۹۷۵	۷۵۱۶۵۳۸	۴۱۹۰۷۶	۱۰۹	۲۳	۶۳	۱۷
۱۳	فرودگاه خلیج فارس	۵۶۰۸	۶۴۱۱۲۲	۴۱۱۱	۲۱	۷	-	-
۱۴	فرودگاه کنارک (چابهار)	۱۸۱۵	۱۳۰۵۵۱	۱۲۵۶	۵	۳	-	-
۱۵	فرودگاه لار	۱۴۱۳	۱۰۴۴۴۸	۲۳۹۱	۱۱	۳	-	-
۱۶	فرودگاه مهاباد	۱۰۸۵۵۳	۱۳۵۶۹۵۷۳	۱۱۲۲۶۴	۱۴۴	۱۵	-	-

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس ادبیات جغرافیای سیاسی، مرزهای بین‌المللی کارکردهای متفاوتی دارند: برای مشخص کردن محدوده طبیعی حاکمیت، وساطت جریان‌هایی از کالا و خدمات معین، جلوگیری از ورود عناصر نامطلوب و خروج عناصر مورد نیاز داخلی، ایجاد یک خط از دفاع نظامی و نظارت بر تردد مردم (Timothy, and Teye, 2004:584). این موارد هنگامی خواهد توانست به نتیجه مطلوب برسد که درون مرزها از سرزمینی که در اختیار ما قرار دارد استفاده موثر نمود و کارکردهای مفیدی برای فضاهاى جغرافیایی ایجاد نمود و از این طریق به بسط حاکمیت ملی و حفاظت از منافع ملی و دستیابی به اهداف ملی بهره گرفت. از نظر جغرافیای سیاسی هزینه حفاظت از سرزمین‌هایی که به شکل کاربردی مورد استفاده کشور قرار نمی‌گیرند با گذشت زمان افزایش می‌یابد. بنابراین باید از توانایی‌های محیطی به صورت مناسب یاری گرفت تا با برنامه‌ریزی صحیح ضمن تعریف کاربرد برای فضاهاى جغرافیایی به تامین منافع ملی پرداخت.

تا کنون طرح‌های مطالعاتی متفاوتی با رویکردهای برنامه‌ریزی گوناگون برای توسعه شهرهای جنوبی کشور و استفاده از قابلیت‌های محیطی سواحل جنوبی و جزایر ایرانی خلیج فارس به مورد اجرا گذاشته شده است اما نتایج به دست آمده با انتظارات موجود و رقابتی که با همسایگان جنوبی وجود دارد تطبیق ندارد. برنامه‌ریزی به عنوان یک اندیشه، عملی جمعی برای ایجاد مکان‌هایی بهتر است، اما باید دانست که اعمالی که تحت نام برنامه‌ریزی انجام می‌شود گاهی خرابی به بار می‌آورد (Healey, 2010:21). به عنوان مثال برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در جزیره قشم برای ایجاد منطقه آزاد اقتصادی که رویکردهای امنیتی در آن مشهود است در عمل باعث تقسیم این جزیره به

۱. آمارهای فرودگاه‌های ایران مربوط به پایان سال ۱۳۹۰ می‌باشد

مناطق غنی و فقیر شده است و با ناکامی مواجه شده است. در طی بازدیدهایی که نگارندگان این مقاله در اردیبهشت سال ۱۳۹۰ و اردیبهشت سال ۱۳۹۱ از جزیره‌های هرمز و قشم و همچنین شهرها و روستاهای آن‌ها داشتند مشاهده شد که فقر و فاصله طبقاتی به بخشی از چشم‌اندازهای این جزیره‌ها تبدیل شده است.

درک بعد جغرافیایی از مضامین امنیت هنگامی که رفتار امنیتی با بحران‌های گردشگری ارتباط می‌یابد اهمیت زیادی می‌یابد (Mansfeld And Pizam, 2006:6). باید قبول کرد که اکنون ایران از نظر جذب گردشگر برای مناطق ساحلی جنوب و بیشتر جزیره‌های ایرانی خلیج فارس با بحران روبه‌رو می‌باشد. این امر در ترکیب با مسایل امنیتی که در منطقه خلیج فارس برای کشورهای ساحلی و قدرت‌های فرامنطقه‌ای وجود دارد و ادعاهای سرزمینی مطرح شده از سوی کشور امارات متحده عربی ابعاد پیچیده و پرهزینه‌ای برای جمهوری اسلامی ایران یافته است.

۵. بحث

با توجه به اهمیت سواحل ایران در خلیج فارس و دریای عمان و حاکمیت تاریخی و غیر قابل انکار ایران بر جزیره‌های ایرانی خلیج فارس لازم است که در مورد برنامه‌ریزی فضایی این منطقه بازنگری‌های اساسی صورت گیرد تا بتوان از قابلیت‌های محیطی به نحو مطلوب برای توسعه و گسترش عدالت جغرافیایی، تحکیم حاکمیت ملی و برانگیختن احساس مکانی شهروندان ایرانی نسبت به خلیج فارس اقدام نمود. در این خصوص بهره‌گیری از بخش گردشگری و تاثیرات مهمی که این فعالیت بر توسعه اقتصادی و فراهم آوردن کاربردهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دارد می‌تواند مفید باشد. در یک محل نیروهای بسیاری تصمیم می‌گیرند که گردشگری به چه میزان رشد کند، اما به شکل روزافزونی، سیاست‌های منطقه‌ای و محلی در جستجوی تاثیر متفاوت توسعه گردشگری هستند (Church, 2004:555). از جمله تاثیرهای متفاوت و مهم گردشگری جدای از مباحث اقتصادی توانایی آن در گسترش احساس مکانی شهروندان و تبلیغات سیاسی و اقتصادی برای یک کشور است. استفاده از گردشگری خواهد توانست این امکان را برای جمهوری اسلامی ایران فراهم نماید که در منطقه خلیج فارس سطح تعامل مردم کشورهای همسایه را با ایران افزایش دهد و با تاثیرگذاری فرهنگی بر آن‌ها نفوذ فرهنگی، سیاسی و ژئوپولیتیک خود را در منطقه افزایش دهد.

پیشرفت‌های اخیر در جغرافیای فرهنگی زمینه‌هایی را برای بازاندیشی در مورد گردشگری ارایه می‌کنند، تمایل^۱ و فضا (Crouch, 2005:33). امروزه تحت تاثیر افزایش آگاهی‌های عمومی و قابلیت‌هایی که کشورهای مختلف برای فضاهای جغرافیایی خود ایجاد می‌نمایند بسیاری از مردم جهان تمایل پیدا می‌کنند که با حضور در فضاهای جغرافیای متفاوت و خاص به پاسخ‌گویی به احساسات خود پردازند و تجربه‌های جدیدی را در زندگی شخصی خود کسب نمایند. توجه به قابلیت‌های محیطی مناطق جنوبی کشور ایران خواهد توانست فرصتی مناسب را برای رقابت با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس فراهم نماید. هر ساله تعداد زیادی مسافر از ایران و دیگر کشورهای منطقه خاورمیانه برای مسافرت و گردشگری به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس مسافرت می‌نمایند و یا اینکه

¹ Desire

از فرودگاه‌های واقع در این کشورها برای مسافرت استفاده می‌کنند. به عنوان نمونه فرودگاه دوی در سال ۲۰۱۱ با پذیرش ۵۰۱۹۲۰۱۳ نفر مسافر در رده چهارمین فرودگاه جهان در میزان پذیرش مسافران بین‌المللی قرار داشت (Airports Council International, 2012). در نتیجه فعالیت فرودگاه بین‌المللی دبی تعداد ۵۸ هزار نفر به صورت مستقیم و ۲۵۰ هزار نفر به صورت غیر مستقیم شغل ایجاد شده است که این ارقام در بردارنده ۱۹ درصد از نرخ اشتغال در شهر دبی می‌باشد (Dubai Airports Strategic Plan, 2012: 10). جدای از حجم بالای پولی که به همسایه‌های ایران در خلیج فارس وارد می‌شود و به این کشورها برای توسعه یاری می‌رساند، از نظر جغرافیایی بسیاری از مسافرانی که به کشورهای عرب خلیج فارس وارد می‌شوند ممکن است که تحت تاثیر حس مکان کشورهای عربی قرار می‌گیرند. این امر در بلند مدت با تبلیغات باورها و ادعاهای سیاسی و اجتماعی کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس می‌تواند تبعات منفی برای ایران به همراه داشته باشد. ما گردشگری را به عنوان یک پدیده و مجموعه‌ای از فرآیندها که به شکل روزافزونی ادغام می‌شوند می‌بینیم؛ خواه عمدی یا غیر عمدی، در ارتباط میان تجدد و مکان (هم زمان معاصر و هم تاریخی)، چگونگی شکل‌گیری مکان‌ها و این که چگونه تجربه می‌شوند (Cartier and Lew, 2005: 292).

شناخت فرآیندهای موثر در گردشگری و نقشی که سیاست در توسعه آن دارد ما را بر آن می‌دارد که در برنامه‌ریزی فضایی ضمن توجه به نیازهای کشور، منافع ملی را در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی پیگیری نماییم. مکانهای جغرافیایی دارای موقعیت و محتوی ویژه‌ای هستند که به صورت ارزش‌های درک شده از سوی ملت‌ها، دولت‌ها و گروه‌های بشری در می‌آیند و مطلوبیت خاصی پیدا می‌کنند و در آن‌ها منافع را جستجو کرده و برای خود تعریف می‌کنند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۵۵). در سه دهه اخیر منفعی که کشورهای همسایه ایران در خلیج فارس برای خود تعریف و پیگیری نموده‌اند از جهات مختلف در تضاد با منافع ملی ایران قرار دارد و هزینه‌های بسیاری را از نظر امنیتی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و تبلیغاتی برای ایران در پی داشته است. لزوم توجه به منافع ملی جمهوری اسلامی ایران و تلاش برای تامین آن‌ها حکم می‌نماید که از همه ابزارهای مقبول و اخلاقی استفاده نمود. فعالیت گردشگری به سبب مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و... که دارد در این مسیر برای پیگیری اهداف ملی جمهوری اسلامی ایران مناسب خواهد بود. استفاده از فضاهای جغرافیایی ایران در سواحل جنوبی و جزیره‌های ایرانی خلیج فارس ما را قادر خواهد ساخت که در سه بعد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به صورت مستقیم و در بعد امنیتی به صورت غیر مستقیم منافع ملی خود را تضمین نماییم. فضای جغرافیایی بازتابی از آگاهی‌های اساسی انسان از جهان، تجربیات او از زندگی و وابستگی‌های ارادی او با محیط جغرافیایی می‌باشد (شکویی، ۱۳۸۵: ۳۰۰). در برنامه‌ریزی برای توسعه فضایی و همچنین برنامه‌ریزی گردشگری باید زمینه آن را فراهم نمود تا بتوان از این وابستگی‌های ارادی با محیط جغرافیایی و حس مکانی که در میان شهروندان وجود دارد به خوبی استفاده شود. از طریق گردشگری تعامل فضایی میان مردمی که در سایر مناطق کشور زندگی می‌کنند با شهروندان ساکن در این فضاهای جغرافیایی افزایش خواهد یافت و احساس ملی شهروندان ایرانی نسبت به این مناطق افزایش خواهد یافت.

در صورت برنامه‌ریزی صحیح جمهوری اسلامی ایران قادر خواهد شد که مردم بسیاری را از مناطق جغرافیایی گوناگون به سواحل جنوبی و جزیره‌های ایرانی خلیج فارس جذب نماید. تنوع مبدا گردشگران و ارتباط سیاسی و اقتصادی که به واسطه گردشگری و فعالیت‌های وابسته با آن ایجاد می‌شود فرصتی است که در صورت استفاده از آن می‌توان برای توسعه فضاهای جغرافیایی کم جمعیت ایران در سواحل جنوبی کشور و همچنین جزیره‌های ایرانی خلیج فارس بهره‌گرفت و در سطح جهانی از گردشگری برای معرفی هویت ایرانی خلیج فارس یاری جست و به تقویت احساس مکانی شهروندان ایرانی و گردشگران خارجی نسبت به هویت ایرانی منطقه خلیج فارس پرداخت.

۶. نتیجه‌گیری

همانگونه که گسترش گردشگری نیازمند آن است که حداقلی از امنیت و ثبات در کشورها وجود داشته باشد تثبیت امنیت ملی نیز مستلزم آن است که از همه انواع فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی که شامل گردشگری نیز می‌گردد به نحو مطلوب بهره‌برداری گردد. در چند سال اخیر فاصله میان ایران و کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس از نظر بهره‌برداری از محیط جغرافیایی و استفاده از مزیت‌های محیطی افزایش یافته است به گونه‌ای که حتی شهروندان ایرانی نیز به سرمایه‌گذاری در این کشورها می‌پردازند. این عوامل در کنار برنامه‌های بلند مدت کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس و به خصوص امارات متحده عربی در خصوص گردشگری زمینه‌ساز آن گردیده است که حجم بالایی از سرمایه و گردشگر خارجی به این کشورها وارد شود. طبق گزارش شهرداری دومی در سال ۲۰۱۲ بیش از ۲۲۴.۴ میلیارد درهم در بخش ساختمان شهر دومی توسط شهروندان خارجی سرمایه‌گذاری شده است که از این رقم ۱۷.۸ میلیارد درهم توسط شهروندان ایرانی در این شهر سرمایه‌گذاری شده است که پس از هند و انگلستان رتبه سوم سرمایه‌گذاری خارجی در بخش ساختمان دومی به ایران اختصاص یافته است، سرمایه‌هایی که بیش از هر چیز در بخش خدمات و گردشگری این کشور صورت پذیرفته است. (Tebyan.net, 2012). از سوی نهادهای مسئول در ایران آمار دقیقی در مورد گردشگران ایرانی و مقصدهای آنان در خارج از کشور منتشر نمی‌شود، ولی برآوردهای وب سایت «بانکی» حاکی از آن است که روزانه به صورت متوسط ۱۸ پرواز از ایران به دومی مسافران ایرانی را جابه‌جا می‌کنند و این گردشگران ایرانی در سال معادل ۲ میلیارد دلار در این شهر برای گردشگری هزینه می‌کنند (Banki.ir, 2012). در کنار منافع اقتصادی که در بخش گردشگری توسط همسایه‌های جنوبی ایران کسب می‌شود موضوع دیگری که از اهمیت بسزایی برخوردار است بحث تلاش این کشورها و به خصوص امارات متحده عربی برای بهره‌برداری از گردشگری جهت تبلیغات اجتماعی، سیاسی و همچنین تلاش برای تاثیرگذاری بر احساس مکانی شهروندان سایر کشورها که برای گردشگری به این کشورها سفر می‌نمایند می‌باشد. بگونه‌ای که این کشورها با آگاهی از تاثیر متقابل اقتصاد، سیاست، فرهنگ و امنیت بر روی یکدیگر در تلاش هستند که با برنامه‌ریزی در تمامی حوزه‌های اشاره شده از تاثیر مثبتی که این فعالیت‌ها بر روی دیگر بخش‌ها می‌گذارند به نحو مناسبی استفاده نمایند.

در منطقه جنوب کشور تراکم پایین جمعیت و فقدان سرمایه‌گذاری مناسب برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در کنار نبود شرایط مناسب برای گردشگری و تعامل گسترده شهروندان ساکن در این مناطق با سایر مردم

ایران مانع از آن شده است که درک و آگاهی محیطی مردم ایران نسبت به این مناطق به نحو مطلوبی افزایش یابد و شهروندان ایرانی برای سرمایه‌گذاری در این بخش از کشور علاقه کمی از خود نشان می‌دهند. این مشکلات در کنار رقابت‌های ژئوپولیتیک حاکم بر منطقه خلیج فارس می‌تواند منافع ملی جمهوری ایران را با تهدیداتی مواجه نماید. به همین منظور نیاز است که برنامه‌ریزی مناسب جهت بهره‌برداری از فرصت‌ها و منابع طبیعی و انسانی صورت پذیرد و توسعه این مناطق در دستور کار جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد. قابلیت‌های سواحل جنوبی و همچنین جزیره‌های ایرانی خلیج فارس همچون جزیره ابوموسی برای توسعه فعالیت در بخش گردشگری فرصت آن را فراهم می‌نماید که در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران منافع ملی خود را در این منطقه تامین نماید و با فراهم نمودن شرایط مناسب جهت تعامل و ارتباط میان مردم مناطق داخلی کشور با شهروندان ساکن در این مناطق جغرافیایی به گسترش حس مکان در میان شهروندان ایرانی و همچنین گردشگران خارجی بپردازد. توجه به این امر در کنار تلاش‌های مناسب سایر بخش‌های اقتصادی و سیاسی کشور مانع از آن خواهد شد که منافع و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران توسط همسایگان جنوبی نظیر امارت متحده عربی تهدید گردد.

استفاده کاربردی از سواحل جنوبی کشور و جزایر ایرانی خلیج فارس و به خصوص جزیره‌های کیش، قشم، هرمز و ابوموسی برای گردشگری فرصت آن را فراهم می‌نماید که ضمن کاهش هزینه‌های امنیتی و اقتصادی برای حفاظت از این بخش از سرزمین جمهوری اسلامی ایران به شکل مطلوبی ضمن بهره‌برداری از حاکمیت ملی بر این مناطق، حاکمیت موثر نیز افزایش یابد. در پایان باید به این نکته اشاره نمود که کاربرد موثر و مفید از فضاها و جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران را قادر خواهد ساخت که با تاثیرگذاری بر شناخت و درک مردم سایر کشورها از منطقه ژئوپولیتیک خلیج فارس هویت ایرانی سرزمین و جزیره‌های متعلق به جمهوری اسلامی ایران به نحو شایسته-ای به کشورهای دیگر و سایر مردم جهان معرفی گردد. به همین منظور پیشنهادهای زیر مطرح می‌گردد:

۱. در قالب برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی شهرهای ساحلی و جزایر جنوب کشور از قابلیت‌های طبیعی این منطقه برای ایجاد مناطق گردشگری بین‌المللی استفاده شود.

۲. به سرمایه‌گذاران ایرانی و خارجی اجازه داده شود که در همه مناطق ساحلی جنوب کشور و به خصوص جزایر ایرانی خلیج فارس از جمله ابوموسی در بخش اقتصادی و گردشگری سرمایه‌گذاری نمایند.

۳. رویکرد امنیتی ایران در منطقه خلیج فارس به رویکرد اقتصادی برتری دارد. در این خصوص باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که با جذب همکاری‌های بین‌المللی در سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی مناطق جنوبی کشور یک ساختار امنیتی جمعی در خلیج فارس شکل بگیرد تا به این ترتیب ضمن کاهش تهدیدات خارجی، کشورهای همسایه و فرامنطقه‌ای جهت حفاظت از سرمایه‌گذاری‌های خود در ایران تشویق به حفاظت از امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران گردند. در این چارچوب ضمن کاهش هزینه‌های امنیتی که ایران در خلیج فارس متحمل می‌شود در یک چرخه تکرار پذیر سواحل جنوبی کشور پذیرای سرمایه‌گذاری خارجی خواهد شد.

۳. یکی از مهمترین نقاط ضعف ایران در سواحل جنوب کشور در خصوص حمل و نقل بین‌المللی است به گونه‌ای که فرصتی مناسب برای کشور امارات متحده عربی ایجاد شد تا با توسعه زیرساختهای حمل و نقل بین‌المللی بخش قابل توجهی از حمل و نقل هوایی جهان را به سمت خود جذب نموده است. برای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران و توسعه بخش گردشگری نیاز می‌باشد که سرمایه‌گذاری مناسبی در زیرساخت‌های حمل و نقل بین‌المللی ایران در منطقه خلیج فارس صورت پذیرد تا به این ترتیب موازنه منفی حمل و نقل بین‌المللی ایران نسبت به کشور امارات متحده عربی از میان رفته و مسافران خارجی وارد ایران شوند.

۴. ضعف در حوزه قوانین اقتصادی و ساختارهای مالی ایران زمینه‌ساز آن گردیده است که سرمایه‌گذاری خارجی در ایران کاهش یابد و سرمایه‌گذاران ایرانی به سرمایه‌گذاری در دویب تشویق گردند. در این خصوص لازم است که ساختارهای اقتصادی و مالی حاکم بر ایران اصلاح شود تا بستر لازم برای سرمایه‌گذاری مناسب در سواحل جنوبی خلیج فارس به عمل آید.

۵. گردشگری سه حوزه مهم گردشگری طبیعی، گردشگری انسانی (محیط‌های انسان ساخت) و گردشگری سلامت را شامل می‌شود. با توجه به قابلیت‌های محیطی سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس که از جاذبه‌های طبیعی مناسبی برخوردار می‌باشند و همچنین وجود نیروی انسانی تحصیل کرده و متخصص در ایران باید برنامه‌ریزی مناسبی در هر سه حوزه صورت پذیرد تا گردشگران خارجی به سفر به ایران تشویق گردند.

۶. یکی از ضعف‌های عمده در بهره‌برداری مناسب از فضاهای جغرافیایی ایران مدیریت بخشی و فقدان برنامه‌ریزی جامع در بخش اقتصادی می‌باشد. به همین منظور لازم است که برای توسعه گردشگری در منطقه خلیج فارس همه بخش‌های فعال به صورت هماهنگ و در فرآیندی که همه بخش‌های را مکمل یکدیگر نماید برنامه‌ریزی و عمل نمایند.

منابع

۱. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۵). اصول و مفاهیم ژئوپلتیک. پژوهشکده امیرکبیر. مشهد. چاپ اول.
۲. شکویی، حسین (۱۳۸۵). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری. انتشارات سمت. تهران. چاپ اول.
۳. شرکت مادر تخصصی فرودگاه‌های کشور (۱۳۹۱). ماهنامه آماری شرکت فرودگاه‌های کشور. شماره بیست و هشتم. اسفند ۱۳۹۰. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت، شرکت مادر تخصصی فرودگاه‌های کشور

4. Cartier, Carolyn and Lew, Alan A. (2005). *Seductions of Place: Geographical perspectives on globalization and touristed landscapes*. Routledge. New York
5. Church, Andrew. (2004). *Local and Regional Tourism, Policy and Power*. In: *A Companion to Tourism*. A. Lew, Alan et al (Eds). Blackwell. Malden, USA
6. Crang, Mike. (2004). *Cultural Geographies of Tourism*. In: *A Companion to Tourism*. A. Lew, Alan et al (Eds). Blackwell. Malden, USA
7. Crouch, David. (2005). *Flirting with space :Tourism geographies as sensuous/expressive practice*. In: Cartier, Carolyn and Lew, Alan A. (Eds). *Seductions of Place: Geographical perspectives on globalization and touristed landscapes*. Routledge. New York
8. Dredge, Dianne, Jenkins, John and Whitford, Michelle. (2011). *Tourism Planning and Policy: Historical Development and Contemporary Challenges*. In : *Stories of Practice:*

- Tourism Policy and Planning* . Dredge, Dianne, Jenkins, John(Eds) .Ashgate Publishing. Burlington, UK
9. Dubai Airports. (2012). Connecting the worlds today and Tomorrow, Strategic Plan 2020. Dubai Civil Aviation Authority Report.
 10. Edgell, David L, DelMastro Allen, Maria, Smith, Ginger And Swanson, Jason R. (2008). *Tourism Policy and Planning Yesterday, Today and Tomorrow*. Butterworth-Heinemann. Oxford
 11. Hall, C. Michael and Jenkins, John. (2004). *Tourism and Public Policy*. In: *A Companion to Tourism* . A. Lew, Alan et al (Eds). Blackwell. Malden, USA
 12. Healey, P. (2010). *Making better places, The planning project in the twenty-first century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
 13. Holden, Andrew. (2005). *Tourism Studies and the Social Sciences*. Routledge. Abingdon
 14. Mansfeld, Yoel And Pizam, Abraham. (2006). *Tourism, Security and Safety From Theory to Practice*. Elsevier Butterworth–Heinemann. Burlington, USA
 15. Penrose, John (2011). **Government Tourism Policy**. John Penrose MP(UK), Minister for Tourism and Heritage. Department for Culture, Media and Sport. March 2011
 16. Timothy, Dallen J. and Teye, Victor B. (2004). *Political Boundaries and Regional Cooperation in Tourism*. In: *A Companion to Tourism* . A. Lew, Alan et al (Eds). Blackwell. Malden, USA
 17. World Tourism Organization (UNWTO). (2011). *Policy and Practice for Global Tourism*. World Tourism Organization (UNWTO). Madrid, Spain
- Merriam-Webster Online Dictionary*. (2013). In Access at :<http://www.m-w.com/dictionary/policy>. تاریخ بازدید ۱۲ بهمن سال ۱۳۹۱
18. <http://www.kuwait-airport.com.kw/flight/TimeTable.aspx> تاریخ بازدید ۱۴ فروردین سال ۱۳۹۲
 19. http://en.wikipedia.org/wiki/Kuwait_International_Airport تاریخ بازدید ۱۱ فروردین سال ۱۳۹۲
 20. http://en.wikipedia.org/wiki/Bahrain_International_Airport تاریخ بازدید ۳ فروردین سال ۱۳۹۲
 21. http://www.caa.gov.bh/2011_stat%20flip_presentation/2011_stat.html تاریخ بازدید ۴ فروردین ۱۳۹۲
 22. <http://www.bahrainairport.com/> تاریخ بازدید ۷ فروردین سال ۱۳۹۲
 23. http://www.omanairports.com/seeb_newterminal.asp تاریخ بازدید ۷ فروردین سال ۱۳۹۲
 24. <http://www.dohaairport.com/> تاریخ بازدید ۶ فروردین سال ۱۳۹۲
 25. http://en.wikipedia.org/wiki/Dubai_International_Airport#cite_ref-5 تاریخ بازدید ۲ فروردین ۱۳۹۲
 26. <http://www.dubaiairport.com/en/cargo-logistics/Pages/home.aspx> تاریخ بازدید ۴ فروردین سال ۱۳۹۲
 27. http://en.wikipedia.org/wiki/World%27s_busiest_city_airport_systems_by_passenger_traffic تاریخ بازدید ۱۸ فروردین سال ۱۳۹۲
 28. http://en.wikipedia.org/wiki/World%27s_busiest_airports_by_passenger_traffic تاریخ بازدید ۱۹ فروردین سال ۱۳۹۲

29. http://en.wikipedia.org/wiki/Persian_Gulf_Airport تاریخ بازدید ۹ فروردین سال ۱۳۹۲
30. http://en.wikipedia.org/wiki/Konarak_Airport تاریخ بازدید ۱۴ فروردین سال ۱۳۹۲
31. http://en.wikipedia.org/wiki/Larestan_International_Airport تاریخ بازدید ۸ فروردین ۱۳۹۲
32. http://en.wikipedia.org/wiki/Kish_International_Airport تاریخ بازدید ۳ فروردین ۱۳۹۲
33. http://en.wikipedia.org/wiki/Dayrestan_Airport تاریخ بازدید ۳ فروردین ۱۳۹۲
34. http://en.wikipedia.org/wiki/Tehran_Imam_Khomeini_International_Airport تاریخ بازدید ۳ فروردین ۱۳۹۲
35. <http://www.sharjahairport.ae/sharjah-authority/media-centre/airport-statistics> تاریخ بازدید ۳ فروردین ۱۳۹۲
36. http://en.wikipedia.org/wiki/Mehrabad_International_Airport تاریخ بازدید ۳ فروردین ۱۳۹۲
37. www.aci.aero/cda/aci_common/display/main/aci_content07_c.jsp?zn=aci&cp=1-5-212-1376-1379_666_2 تاریخ بازدید ۱۳ فروردین سال ۱۳۹۲
38. <http://www.arabiansupplychain.com/article-8370-kuwait-airport-records-5-passenger-rise-in-2012/#.UQrN26Vpkb0> تاریخ بازدید ۱۳ فروردین سال ۱۳۹۲
39. <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=213386> تاریخ بازدید ۲۰ فروردین سال ۱۳۹۲
40. <http://banki.ir/travel/5099> تاریخ بازدید ۱۸ اسفند سال ۱۳۹۱